

Pokret nesvrstanih zemalja posle Devete konferencije u Beogradu

Dr VATROSLAV VEKARIĆ

U članku se ukazuje na bitne promene i nove tokove u međunarodnoj zajednici, koji su predstavljali opšti kontekst rasprave na Devetoj konferenciji šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja u Beogradu. Ističe se da međunarodna zajednica ulazi u novi ciklus razvoja u kome se kvalitativno menja ambijent ostvarivanja istorijske funkcije pokreta nesvrstanih zemalja.

Na konferenciji u Beogradu nesvrstane zemlje su uočile i sagledale bitne trendove razvoja savremenih međunarodnih odnosa i njima prilagodile osnovne političke ideje i strategijske pravce delovanja. To se posebno izražava u otvaranju pokreta i njegove spremnosti za dublje i sadržajnije dijaloge i sa Zapadom i sa Istokom, a i u revitalizaciji i modernizaciji pokreta u celini. Naravno da će u ostvarivanju nove orijentacije delovanja i u ukupnoj evoluciji pokreta biti značajnih teškoća, ali će njegovi opšti naponi biti izraženi težišno na pravcu traženja globalnih sinteza koje će doprinositi da novi detant ne ostane u domenu blokova i koje će voditi ka široj demokratizaciji međunarodnih odnosa.

Zaključno, pokret nesvrstanosti se danas nalazi u procesu vlastite transformacije koja menja težište njegove uloge u svetskim odnosima. Kao činilac svetskih kretanja i stimulator procesa demokratizacije međunarodnih odnosa, pokret će se sve više okretati strategiji »građenja mostova« i prema Zapadu i prema Istoku, tražeći realna uporišta za reintegraciju međunarodne zajednice na stabilnim i pravednim osnovama.

Pokret nesvrstanih zemalja nalazi se danas na dobrom putu da ostvari novu, kvalitativno drugačiju fazu, u svojoj evoluciji započetoj osnivanjem pokreta pre 27 godina u Beogradu.

Ovo polazno gledište zasniva se na rezultatima Devete konferencije šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja održane od 4. do 7. septembra 1989. godine u Beogradu. Naime, Deveti samit je pokazao da u krilu pokreta sazreva

konsenzus o tome da novi procesi u svetu na političkom, ekonomskom i tehnološkom planu aktuelizuju zadatak temeljnog, moglo bi se reći i strategijskog preispitivanja suštine i načina delovanja nesvrstanih zemalja. Ima se u vidu preispitivanje akcije pokreta nesvrstanosti koje ne dovodi u pitanje njegovu bazičnu filozofiju i ne počiva na revalorizaciji njegove priznate istorijske uloge.

Predstavnici nesvrstanih zemalja postigli su u Beogradu visok stepen saglasnosti o prirodi aktuelnih promena u savremenoj međunarodnoj zajednici. Složili su se – razume se, ne u svemu jednoglasno – da novi detant koji se postupno i kontinuirano uobličava (bez obzira na oscilacije kojima bi mogao biti izložen i na koje svakako treba i dalje računati) otvara sve realniju perspektivu da će u daljem razvoju međunarodnih odnosa procesi saradnje evolutivno jačati na račun konfrontacija koje su tako upečatljivo obležavale odnose Istok – Zapad tokom čitavog perioda postojanja pokreta nesvrstanosti, od prve beogradske konferencije do današnjeg dana.

Prevaga policentrizma nad bipolarizmom u svetskim odnosima postupno menja i vojno-političke blokove. Labavljenje monolitnih okvira unutarblokovskih odnosa ukazuje na to da se o savremenim vojno-političkim savezima više ne može govoriti u kategorijama iz vremena »hladnog rata«.

Učinjeni su prvi koraci u pravcu usporavanja trke u naoružavanju. Postižu se značajni rezultati u rešavanju kriznih žarišta.

Korenite transformacije i reformski procesi u socijalističkim zemljama, pre svega u Sovjetskom Savezu, Poljskoj i Mađarskoj, sve više nas uveravaju da su u pitanju tendencije istorijskih dimenzija. Događaji u NR Kini samo potvrđuju sa kolikim otporima i inercijom se suočavaju ove transformacije.

Integracioni procesi posebno zahvataju Evropu kao prostor na kome, s jedne strane, još deluju činioci održavanja postojećih blokovskih podela težnjom za očuvanjem unutarblokovskih kohezija, ali, s druge strane, sve intenzivnije se uobličavaju procesi koji vode premošćavanju ovih barijera i unapređenju saradnje sveevropskog karaktera.

Jača međuzavisnost svih aktera međunarodnih odnosa, posebno u ekonomskoj i tehnološkoj, ali i u ekološkoj sferi.

Sve ove promene nagoveštavaju da međunarodna zajednica ulazi u novi ciklus svog razvoja u kome se kvalitativno menja ambijent ostvarivanja istorijske funkcije pokreta nesvrstanih zemalja.

Takva ocena danas je prihvaćena od većine nesvrstanih zemalja, može se reći i, manje-više, od pokreta u celini. Ta ocena našla je i svoje mesto u Deklaraciji Devetog samita, kao dokumentu od istorijskog značaja koji, posle više sastanaka na vrhu, prvi put više govori o onome šta pokret hoće, za šta se zalaže, a manje o onome šta neće i protiv čega se bori.

Postepeno se izgrađuje stabilnija osnova za koherentiji nastup pokreta nesvrstanosti na liniji unapređenja procesa koji je šef jugoslovenske diplomatije Budimir Lončar nazvao »reintegracijom sveta na novim osnovama«. Kao prioritetan i dugoročan politički cilj pokreta identifikovano je upravo delovanje u pravcu takve reintegracije sveta koja će se organski povezati naznačenim promenama i, posebno, sa već odmaklim integracionim procesima u različitim delovima sveta.

Može se reći da je na Devetom samitu učinjen krupan korak napred u razjašnjavanju prioritetnih strategija pokreta nesvrstanosti koje su mu potrebne da bi ojačao svoj doprinos rešavanju egzistencijalnih problema čovečanstva.

Ovo što je rečeno ne bi trebalo da bude shvaćeno kao tvrdnja da je pokret nesvrstanosti jednim sastankom na vrhu preko noći »preokrenuo« svoju evoluciju. Jedan sastanak, ma koliko bio uspešan, razume se, ne može to učiniti. Izuzetno je, međutim, važno što je u svesti i poimanjima većine zemalja članica pokreta izvršen ozbiljan i verodostojan proboj i prodor ka shvatanju da je preduslov za aktivan, uticajan i inovativan pokret nesvrstanosti u budućnosti od presudnog značaja kreativno i realistično suočavanje sa novim svetskim tendencijama. Ojačana je spremnost i volja nesvrstanih zemalja da se na zajedničkim platformama traže najbolji putevi da se dokazane vrednosti filozofije nesvrstanosti ugrade u savremeni svetski razvoj.

Pokret nesvrstanih zemalja na Devetom samitu uspeo je da pronađe zajednički imenitelj prioritetnih zadataka svoga delovanja u vremenu koje je pred nama. Izoštavanje elemenata tog zajedničkog imenitelja akcije pokreta svako je jedan od najkrupnijih rezultata Devetog samita.

O kojim je elementima reč?

Pre svega, oseća se potreba da se pokret nesvrstanosti filozofski, politički i akciono sa više jasnoće odredi prema narasloj međuzavisnosti u ovome sve manje bipolarnom i sve kompleksnijem svetu obeleženom integracionim procesima. Pred pokret nesvrstanih zemalja se, kao posebno značajan prioritet, postavlja upravo zalaganje za celovit koncept međuzavisnosti, za integralan pristup otvorenim problemima međunarodne zajednice koje nameću i tehnološki razvoj, ekonomski i razvojni procesi i dramatičnost ekoloških pretnji.

Nesvrstane zemlje smatraju da je međuzavisnost savremenog međunarodnog društva u stalnom jačanju. To nije sporno. Ostaje, međutim, otvoreno pitanje da li je dostignuti stepen i, posebno, karakter međuzavisnosti u odsustvu adekvatnih mehanizama međunarodne saradnje i rešavanja konfliktnih interesa – sam po sebi dovoljna garancija da će postojeći sistem međunarodnih političkih i ekonomskih odnosa teći u pozitivnom pravcu i da će smanjivati izgleda za šire društvene tenzije i poremećaje.

U savremenim uslovima još se ne može govoriti o apsolutnoj nedeljivosti mira i, još manje, o apsolutnoj nedeljivosti razvoja. Odsustvo rata za jedne još uvek nije odsustvo rata za sve; blagostanje jednih dosta uspešno koegzistira sa položajem drugih na ivici biološke egzistencije; privredna kriza za jedne može da znači samo veće ili manje poremećaje privrednih tokova, dok je za druge borba za fizički opstanak.

Ako su navedene premise tačne, kao logičan zaključak se nameće potreba da pokret nesvrstanih zemalja, kao politička snaga sa eminentno globalnim aspiracijama, ponudi doprinos takvoj redefiniciji koncepta međuzavisnosti koji će – ako se učini politički delotvornim – integralno obuhvatiti sve sfere međunarodnih odnosa: bezbednost i razvoj, tehnološki progres, ostvarivanje ljudskih prava i dr.

Takva integralna međuzavisnost koja usmerava na povezivanje sada još uvek pokidanih niti između različitih segmenata međunarodnog sistema, morala bi dominirati našom budućnošću na račun konfrontacija i uskogrudosti svih provenijencija.

Da li je takav koncept međuzavisnosti ostvarljiv? Odgovor na to pitanje zavisi od mnogih činilaca, ali posebno treba istaći potrebu da svi međunarodni subjekti, od raz-

vijenih zemalja Zapada i Istoka do zemalja u razvoju, zajedničkim naporima podstaknu pozitivna kretanja koja je inicirao novi val promena u svetskim odnosima.

Pristup o kome je reč stavlja u prvi plan probleme razvoja, odnosno nedovoljnog razvoja koji se u odnosima Sever – Jug sve dramatičnije iskazuju u ekonomskoj, finansijskoj i tehnološkoj sferi.

Kroz evoluciju u koju je zakoračio, pokret nesvrstanosti danas je otvoreniji i spremniji, nego što je to bio ranije, da se zalaže za afirmaciju takve koncepcije razvoja koja će biti pozitivna sinteza viđenja i interesa i razvijenih zemalja i zemalja u razvoju. Na tom planu, u pokretu nesvrstanosti u toku je jačanje svesti o potrebi prilagođavanja, pa i napuštanja nekih pristupa odnosima Sever – Jug koji nisu davali rezultate.

Pokretu nesvrstanosti potrebno je danas znatno elastičnije i realističnije određivanje prema konceptu »novog međunarodnog ekonomskog poretka« (NMEP). Iz interpretacija i prakse ovog koncepta valjalo bi odstraniti sve ono što je razvijene partnere a priori odbijalo od saradnje. Koncept NMEP-a, inauguriran na Četvrtom samitu u Alžiru 1974. godine, morao bi biti shvaćen kao rezultat opravdanih frustracija »trećeg sveta«. Valjalo bi ga dograđivati rešenjima koja će ideje koje sadrži učiniti operabilnijim i generalno prihvatljivijim.

Danas postoje realniji uslovi za takav pristup odnosima između Severa i Juga i čini se da je neophodniji nego ikada ranije.

Na čemu se zasniva takvo gledište?

U današnjem vremenu međuzavisnost se izražava kroz višeslojne integracione procese na globalnom i regionalnom nivou. Svedoci smo sve veće povezanosti svetskog tržišta uprkos tome što i dalje paralelno deluju faktori protekcionizma, bilateralizma i regionalnih zatvaranja, produbljujući marginalizaciju većine zemalja u razvoju. Uprkos tim činionicima proces globalizacije svetskog tržišta u osnovi je pozitivan trend od interesa za sve učesnike u svetskoj ekonomiji.

Ovaj proces neće biti nastavljen ukoliko se i dalje bude zaoštravao proces pogoršavanja ekonomskog i dužničkog položaja zemalja u razvoju. Ne mogu se isključiti ni krupne negativne posledice, politički konflikti, pa i međublokovska zaoštavanja, ako i Sever i Jug ne dođu zajednički

do saznanja da reintegracija sveta zahteva brži, kvalitativno drugačiji razvoj i urgentno olakšavanje teškoća »trećeg sveta«.

Naime, ni ohrabrujuće tendencije u odnosima Istok – Zapad i započete inicijative u pravcu otvaranja stvarnog procesa razoružavanja, ni početni rezultati u rešavanju neuralgičnih konflikata u pojedinim delovima sveta, pa ni sam novi detant u celini sa svim dobrim perspektivama koje se sagledavaju, neće biti dovoljna garancija za dugoročno poboljšanje svetskih odnosa ako se smelije i sa više tolerancije ne pristupi problemima nedovoljnog razvoja. Neophodno je – kako je to istakao u svom govoru na Devetom samitu predsednik Predsedništva SFRJ dr Janez Drnovšek – da pored političkog uhvati korene i ekonomski detant.

Moguće je izneti i brojne dodatne argumente koji, sintetički, uverljivo pokazuju da su ublažavanje dužničke krize, oživljavanje sada protekcionizmom ometane svetske trgovine, dinamičniji transfer tehnologije i u celini brži i ravnomerniji razvoj zemalja u razvoju *conditio sine qua non* dugoročnog ozdravljenja svetske privrede, ostvarivanja legitimnih interesa svih njenih učesnika i sprečavanje potencijalno krupnih političkih posledica sadašnjeg stanja.

Ova gledišta su veoma izražena u pokretu nesvrstanih zemalja, što opravdava tvrdnju da predstavljaju elemente nove faze u evoluciji pokreta nesvrstanosti.

Pokret nesvrstanosti danas je vitalno zainteresovan da ponudi inovativne doprinose novim tokovima i demokratizaciji međunarodnih odnosa. Ovaj interes najjasnije je vidljiv u delovanju pokreta u Organizaciji ujedinjenih nacija koja svojom renesansom uliva sve više nade da bi prvenstveno pomoću nje mogli da budu ostvarivani bazični ciljevi pokreta.

Pokret nesvrstanosti je sve više spreman da se otvara, da traži dublje i sadržajnije dijaloge i sa Zapadom i sa Istokom.

Evolucija pokreta nesvrstanosti koja je počela neće se, razume se, ostvarivati od danas do sutra. Važno je da je matica pokreta zauzela ispravan smer delovanja. Da bi takva evolucija krenula željenim pravcem brže i sveobuhvatnije neophodna je i evolucija politike razvijenih zemalja. Potrebna je i evolucija vojno-političkih blokova koji su – to ne treba zaboraviti – još uvek realnost našeg vremena.

Radi podsticanja ove evolucije, pokret nesvrstanosti mora da ulaže velike napore. Ne bi trebalo gajiti iluzije da će sve članice pokreta na isti način prihvatiti i apsorbovati sve zahteve koji pred pokretom stoje u novoj situaciji. Važno je, međutim, da danas postoji nesumnjiva spremnost najvećeg broja nesvrstanih zemalja da podrže takav pravac evolucije i da se za njega bore.

Celokupan tok Devetog samita šefova država ili vlada nesvrstanih zemalja i intenzivni bilateralni kontakti među nesvrstanim zemljama, koji su tom prilikom ostvareni, pokazali su visoku spremnost mnogih nesvrstanih zemalja da doprinesu revitalizaciji uticaja i modernizaciji delovanja pokreta. To se, na primer, odnosi na neke zemlje – ranije svrstavane u grupaciju »prozapadnih« ili »umerenih« – koje su stale u prve redove zemalja koje aktivno podržavaju navedeni pravac evolucije i koje nastoje da izađu iz relativno pasivnog položaja u pokretu. Pored, na primer, Egipta, Indonezije, Pakistana, Zaira i Argentine, koje su veoma aktivne na pomenutom pravcu, vrlo je ohrabrujuće da su naglašen interes ne samo za aktivnosti već i za potreban zaokret u delovanju pokreta pokazali Brazil i Meksiko iako u pokretu imaju samo status posmatrača. Ove zemlje se posebno navode jer se ima u vidu značajna podrška koju time dobijaju »tradicionalne« okosnice pokreta nesvrstanosti kakve su, na primer, Alžir, Indija, Tanzanija, Jugoslavija, Kuba, Nikaragva. I jedna manja grupa zemalja, koja je delovala sa pozicija koje su nesvrstanost činile više nosiocem kritike blokovskog sveta, a manje aktivnim akterom sa ambicijom da nudi vlastita, konstruktivna rešenja, pridružila se naznačenim tendencijama.

Danas je pokret nesvrstanosti na dobrom putu da ostavi iza sebe polarizaciju na »prozapadno« krilo i pristalice tzv. prirodnog savezništva, što se u ranijim fazama delovanja pokreta javljalo kao težišni problem, budući da je valjalo boriti se za očuvanje autentične vanblokofske orijentacije pokreta i izvornih principa nesvrstanosti, koji su bili dovedeni u pitanje blokovskim pritiscima u eri bipolarne konfrontacije. Danas je, srećom, iza nas ona faza u razvoju nesvrstanosti u kojoj je predsednik Tito svojim istorijskim istupanjem u Havani na Šestom samitu 1979. godine morao braniti i odbraniti doslednu vanblokofsku i nezavisnu međunarodnu poziciju nesvrstanosti. Nema sumnje da na promene u pokretu nesvrstanih zemalja pozitivno utiče i

sadašnja konstruktivna i pozitivna politika Sovjetskog Saveza prema nesvrstanosti koja slabi ulogu »radikala« u pokretu.

Danas se ostvaruju realne mogućnosti da se akcioni potencijali pokreta nesvrstanosti usmeravaju ka novoj evoluciji, ka dijalogu sa partnerima izvan pokreta, ka traženju globalnih sinteza koje će doprinositi da novi detant ne ostane stvar blokova i voditi ka široj demokratizaciji međunarodnih odnosa. Na dnevnom redu je zalaganje za povezivanje sveta na temeljima integralne međuzavisnosti zasnovane za ravnopravnosti i uvažavanju pluralizma interesa svih zemalja.

Iz svega što je rečeno moglo bi se zaključiti da se pokret nesvrstanosti danas nalazi u procesu vlastite transformacije koja menja težište njegove uloge u svetskim odnosima. Zadržavajući pretenziju da i dalje bude globalni činilac svetskih kretanja i stimulator procesa demokratizacije međunarodnih odnosa, pokret će se od strategije osporavanja bipolarne i blokovske politike, uporedo sa njenim slabljenjem, sve više okretati strategiji građenja mostova u odnosu i na Zapad i na Istok, tražeći realna uporišta za reintegraciju međunarodne zajednice na stabilnim i pravednim temeljima.

S U M M A R Y

MOVEMENT OF NON-ALIGNED COUNTRIES AFTER THEIR NINTH CONFERENCE HELD IN BELGRADE

The author highlights essential changes and new trends in the international community which were the overall context of discussions at the Ninth Conference of Heads of States or Governments of Non-aligned countries held in Belgrade. The fact is pointed out that the international community is entering a new cycle of development in which the ambience of realization of the historical function of the non-aligned countries' movement is undergoing qualitative changes.

At their Belgrade Conference the non-aligned countries perceived and analysed fundamental trends of development of contemporary international relations and adapted to them their basic political ideas and strategic courses of action. This has been particularly expressed in getting the Movement more open and prepared for deeper and more comprehensive dialogues both with the West and the East, as well as in revitalization and modernization of the Movement. It is quite natural that there will be significant difficulties in effectuation of the orientation of action and the overall evolution of the Movement

but its general effort will be centred in the direction of searching for global syntheses which will contribute to the aim that the new detente will not remain limited in the domain of blocs, and which will lead towards a wider democratization of international relations.

The author concludes that the Movement of Non-alignment is presently in the process of own transformation which changes the point of gravity of its role in world relations. As a factor of world trends and developments and a stimulant of the process of democratization of international relations the Movement will increasingly orient itself towards the strategy of »building bridges« between itself and both the West and the East, searching for realistic leverages for reintegration of international community on a stable and equitable basis.

R É S U M É

LE MOUVEMENT DES NON-ALIGNÉS APRES LA NEUVIEME CONFERENCE DE BELGRADE

Dans cet article on indique le changements substantiels et les évolutions nouvelles dans la communauté internationale qui se soient inscrits dans le contexte général du débat à la Neuvième conférence des chefs des Etats ou des gouvernements des pays non-alignés à Belgrade. On souligne que la communauté internationale entre dans un cycle nouveau de son développement qui représente une ambiance qualitativement changeante de réalisation de la fonction historique du mouvement des pays non-alignés.

A cette conférence les pays non-alignés ont constaté les tendances fondamentales du développement des rapports internationaux actuels pour leur adopter les idées politiques fondamentales et les axes stratégiques de leur action. Cela s'est particulièrement exprimé par l'ouverture du mouvement et par sa volonté d'entamer des dialogues plus profondes et plus riches en contenu avec l'Ouest et avec l'Est, ainsi que par révilatisation et modernisation du mouvement dans son ensemble. Il y aura, bien sûr, pour le mouvement assez de difficulté dans la réalisation de sa nouvelle orientation quant à son activité et dans son évolution complète, mais ses efforts généraux viseront essentiellement la recherche de synthèses globales susceptibles de contribuer à ce que la nouvelle détente ne demeure pas dans le domaine des blocs mais de permettre une démocratisation large des rapports internationaux.

Pourrait-on conclure que le mouvement non-aligné se trouve aujourd'hui dans le processus de sa propre transformation qui modifie le poids que son rôle a dans les rapports mondiaux. En tant que facteur des évolutions dans le monde et stimulant les processus de démocratisation des relations internationales, le mouvement adoptera de plus en plus la stratégie d'»édification de ponts« vers l'Ouest et l'Est, à la recherche de points d'appui réels pour la réintégration de la communauté internationale sur des fondements solides et équitables.

РЕЗЮМЕ

ДВИЖЕНИЕ НЕПРИСОЕДИНИВШИХСЯ СТРАН ПОСЛЕ ДЕВЯТОЙ
КОНФЕРЕНЦИИ В БЕЛГРАДЕ

В статье указывается на существенные изменения и новые течения в международном содружестве, которые представляли собой общий контекст обсуждений на Девятой конференции глав государств или правительств неприсоединившихся стран, состоявшейся в Белграде. Подчеркивается, что международное содружество начинает новый цикл развития, в котором происходят качественные изменения условий осуществления исторической функции движения неприсоединившихся стран.

На конференции в Белграде неприсоединившиеся страны согласовали основные политические идеи и стратегические направления своей деятельности с существенными тенденциями развития современных международных отношений. Это особенно выражается в открытии движения и его готовности к более глубокому и содержательному диалогу и с Западом и с Востоком, а также в возрождении и модернизации движения в целом. Конечно, в осуществлении новой ориентировки в деятельности и в совокупной эволюции движения возникнут значительные затруднения, но его общие усилия будут выражены преимущественно в направлении поиска глобальных синтезов, которые способствуют тому, чтобы новая разрядка не оставалась в рамках блоков, и которые приведут к более широкой демократизации международных отношений.

В заключении подчеркивается, что в настоящее время движение неприсоединения находится в процессе собственного преобразования, которое меняет центр тяжести его роли в мировых отношениях.

Как фактор мировых движений и стимулятор процессов демократизации в международных отношениях, движение все больше будет поворачиваться к стратегии «строительства мостов» и к Западу и к Востоку, стараясь найти реальные опорные пункты для повторного объединения мирового содружества на устойчивых и справедливых основах.